

BŘETISLAVOVA DEKRETA

(1039)

Dekreta knížete Břetislava I., vyhlášená jím spolu s biskupem Šebířem nad hrobem svatého Vojtěcha v Hnězdně, měla být důkazem, že panovnická moc českého knížete a jeho rodu vychází ze zásad křesťanství. Zároveň mělo vyhlášení těchto dekretů ospravedlnit Břetislavův vpád do Slezska, kde vypuklo protikřesťanské lidové povstání. Břetislavova dekreta jsou považována za vůbec nejstarší písemně dochované zákonodárné dílo u západních Slovanů jako odraz úsilí po pevnějším vnitřním řádu státu, čehož mohlo být dosaženo jen společným postupem představitelů moci světské a duchovní. Dekreta později zaznamenal ve své kronice kronikář Kosmas, který si panovnických činů Břetislava I. nesmírně vážil.

Třetí noci se zjevil biskupu Šebířovi, když po jitřních obřadech odpočíval, ve vidění svatý biskup Vojtěch a pravil: „Pověz knížeti a jeho předákům toto: Otec z nebes dá, oč žádáte, neoddáte-li se opět hříchům, jichž jste se odřekli ve vodě křtu.“ Ráno to oznámil biskup knížeti a jeho předákům a ti hned plni radosti vešli do chrámu Panny Marie, padli před hrobem svatého Vojtěcha k zemi a dlouho se společně modlili. Pak kníže povstal a stoje na kazatelně přerušil ticho těmito slovy: „Chcete napravit své nepravosti a zmoudřeti po zlých skutcích?“ A oni se slzami v očích volali: „Jsme ochotni napravit všecko, v čem naši otcové nebo my sami jsme zhřešili proti světcí Božímu, a od zlého skutku zcela ustati.“

Tu kníže, pozdvihnuv ruku nad svatým hrobem, taktó počal mluvit ke shromáždění lidu: „Bratří, pozdvihněte společně své pravice k Hospodinu a mějte pozor na mé řeči; chci, abyste je přísahou na svou víru potvrdili. Tedy toto ať jest hlavní mé a první příkázání, aby vaše manželství, jež jste doposud měli jako s lehkými ženami a nepořádná po způsobu hloupých hovad, od té chvíle byla podle církevních ustanovení zákonná, soukromá a nerozlučná, a to tak, aby muž žil maje dosti na jedné ženě a žena majíc dosti na jednom muži. Jestliže by však manželka svým mužem nebo muž manželkou opovrhla a svár mezi nimi vzplanul do roztržky, přeji si, aby ten rušitel manželství, který by se nechtěl vrátiti k předešlému svazku právě uzavřenému, nebyl uváděn podle řádu naší země do otroctví, nýbrž spíše, jak neoblomně káže naše nezměnitelné rozhodnutí, budiž odveden, ať je to jakákoliv osoba, do Uher a nesmí se žádnými penězi vykoupiti nebo do naší země vrátiti, aby se hlízami jedné ovečky nenakazil celý ovčinec Kristův.“ Biskup Šebíř pravil: „Kdo by jinak učinil, budiž klet! Týmž trestem mají býti stiženy panny, vdovy a cizoložnice, o nichž je známo, že pozbyly dobrého jména, porušily stud a obtěžkaly smilstvím. Neboť když se mohou podle své vůle vdáti, proč se dopouštějí cizoložství a svůj plod vyhánějí, což je zločin ze zločinů nejhorší?“

Potom kníže doložil: „Když by však žena prohlásila, že jí muž nesplácí stejnou láskou, nýbrž ji nemilosrdně bije a trýzní, bude rozhodnuto mezi nimi božím soudem, a kdo bude nalezen vinným, ať trpí trestem vinného. Rovněž i stran těch, kdo jsou nařčeni z vraždy: arcikněz ať oznámí jejich jména správci svého hradu a správce ať je povolá na soud, a budou-li se vzpírat, uvrhne je do vězení, až buď učiní vhodné pokání, anebo, budou-li zapírat, buďtež zkoušeni žhavým železem nebo očištnou vodou, zdali je na nich vina. Avšak vrahy bratrů, otců nebo kněží a osoby z podobných hrdelních zločinů obviněné ať arcikněz označí hradskému správci nebo knížeti, a ten je spoutané na ruku a v pase ze země vyhostí, aby, tuláky a uprchlíky jsouce, bloudili jako Kain kolem po světě.“ Biskup Šebíř pravil: „Toto ustanovení knížete jako spravedlivé budiž klatbou stvrzeno! Neboť k tomu vám knížatům meč visí po boku, abyste své ruce častěji umývali v krvi hříšnickové.“

Opět dí kníže: „Ten, kdo by krčmu, jež jest kořenem všeho zlého, odkud pocházejí krádeže, vraždy, smilství a ostatní nepravosti, zřídil, i ten, kdo by zřízenou koupil,“ biskup Šebíř dodal: „budiž klet!“ A kníže: „Který krčmář by byl postižen jako rušitel tohoto ustanovení, buď uprostřed tržiště ke kůlu přivázán, mrskán tak, až biřic umdlí, a na hlavě oholen; jmění mu však nebudiž zabaveno, nýbrž toliko pití na zem vyli-to, aby se nikdo prokletým douškem neposkvrnil. Pijáci však, budou-li přistiženi, nevyjdou z vězení dříve, dokud každý do důchodu knížecího nesložil tři sta peněz.“ Biskup Šebíř pravil: „Co kníže rozhodl, to naše moc potvrzuje.“

K tomu kníže dodal: „Zakazujeme, aby se vůbec nekonaly v neděli trhy, které v našich krajích lidé proto tak hojně navštěvují, aby v ostatní dny měli kdy na své práce. Bude-li však kdo v neděli anebo ve dny, které jest veřejně nařizeno slaviti, u kostela nalezen při nějakém robotném díle, arcikněz ať mu vezme dílo samé i potah, který se při díle nalezne, a on ať zaplatí tři sta peněz do důchodu knížecího.“

Rovněž i ti smělci, kteří pochovávají své mrtvé v polích nebo v lesích, ať zaplatí arcijáhnu¹⁾ vola a tři sta peněz do důchodu knížecího; mrtvého však ať pochovají znova na hřbitově věřících. To jsou věci, jichž nenávidí Bůh, pro ty se svatý Vojtěch rozmrzel a opustiv nás, své ovečky, raději šel učit cizí národy. Že to již více činiti nebudeme, stvrzujeme přísahou i na naši i na vaši víru.“

Tak pravil kníže. A biskup, vzývav jméno svaté Trojice a vzav kladivo – zatímco ostatní duchovní zpívali sedmero žalmů a jiné k tomuto svatému dílu vhodné modlitby – počal zvolna bořiti vršek hrobu a odboural jej až dolů k svatému pokladu. A když otevřeli rakev, všichni, kdo byli v kostele, byli ovanuti tak pronikavou přelíbeznou vůní, že tři dni jako by se byli najedli nejsyťjších pokrmů, nemyslíli na občerstvení jídlem; ba i velmi mnoho nemocných se uzdravilo v ten den. Tehdy kníže, biskup a několik málo předáků podívanše se viděli Božího světce, jak se jeho tvář a podoba skvěje a jak je tělo jeho naprosto neporušeno, jako by byl toho dne sloužil slavnou mši svatou; i zpívali duchovní *Te Deum laudamus*²⁾ a laikové *Kyrieleison*³⁾ a jejich hlasy se rozléhaly až k nebesům. Potom se kníže, jehož tvář tonula radostí v slzách, takto modlí: „Kristův mučedníku, svatý Vojtěše, jenž jsi měl s námi vždy a všude slitování, vzhledni na nás nyní s obvyklou laskavostí, buď mi-

lostiv nám hříšníkům a dopřej milostivě, abys od nás, ač nehodných, směl býti donesen k svému sídlu pražského kostela.“ Divná to věc a přímo úžasná: kdežto před třemi dny se nemohli dotknouti náhrobku, tehdy hned vyzdvihli kníže a biskup bez překážky jeho tělo z hrobu a pokryvše je hedvábím postavili nahoře na oltáři, aby lid mohl věnovati dary, jež zaslíbil Bohu a jeho světci. A toho dne bylo složeno dvě stě hřiven na oltářním stole.

KOSMOVA KRONIKA ČESKÁ (vyd. Z. Fiala, M. Bláhová, přel. K. Hrdina, M. Bláhová), Praha 1975, 2. vyd., s. 80–82. Dekreta byla ve 13. století zaznamenána také v rukopisném kodexu kapitulního archivu v Olomouci. Toto znění vydal V. Vaněček in: *Slavia antiqua* III. 1951–1952, s. 131–135.

- 1) Arcijáhen, církevní hodnostář pověřený biskupem v rámci okrsku zvaného arcijáhenství dozorem nad kněžstvem a soudní pravomocí ve správních a majetkových záležitostech církve.
- 2) Tj. *Chválíme Bože Tebe*. Liturgický zpěv při církevních děkovných obřadech.
- 3) Tj. řecky *Pane, smiluj se!* Církevní formule při modlitbách při mši.

BŘETISLAVOVO USTANOVENÍ O SENIORÁTĚ (1055)

Těsně před svou smrtí vydal Břetislav I. důležité ustanovení, které upravovalo nástupnictví na český knížecí stolec. Jeho vydání bylo motivováno obavou, aby nedošlo k boji o nástupnictví mezi jeho pěti syny. Knížetem se měl stát vždy nejstarší žijící člen celého přemyslovského rodu. Mladší členové se měli podělit o moc na Moravě, kde k tomu účelu byla vytvořena údělná knížectví brněnské, olomoucké a později ještě znojemské. Od konce 11. století přestal však být tento stařešinský nástupnický řád respektován a vyústil v boj o moc mezi českými a moravskými Přemyslenci. To vedlo k oslabení českého státu, zejména ve vztahu k zahraničí. Od doby Přemysla Otakara I. se stalo pravidlem nástupnictví prvorozeného královského syna panovníka (primogenitura).

Níže otištěné ustanovení o seniorátě není zachováno v originále.

Jeho vyhlášení a obsah byly později zachyceny v Kosmově kronice.

SLAVNÝ BŘETISLAV KNÍŽE, JENŽ ZAZÁŘIL VRCHOLEM CTNOSTÍ, NÁRODA ČESKÉHO PERLA A ZÁŘIVÁ HVĚZDA SVÝCH OTCŮ, když si s pomocí Boží podrobil celé Polsko a když se odhodlal, dvakrát byv vítězem, již potřetí napadnout Panonii (Uhry), a vypraviv se napřed, čekal na své vojsko, byl na hradě Chrudimi zachvácen těžkou nemocí. Jakmile poznal, že se mu víc a více přitěžuje a že mu síly z těla mizejí, svolal přední muže země, kteří tam byli právě přítomni, a v jejich přítomnosti promluvil tato slova:

„Poněvadž mě osud můj volá a černá smrt se již vznášá před mým zrakem, chci vám označit a vaši věrností doporučit toho, kdo má po mně zemi řídit. Vám známo, že náš knížecí rod zčásti neplodností, zčásti předčasnými úmrtími byl ztenčen až na mne jediného¹⁾. Nyní však, jak sami vidíte, dal mi Bůh pět synů²⁾, ale nezdá se mi užitečné rozdělit mezi ně zemi českou, protože každé království samo proti sobě rozdělené pustne. Avšak od stvoření světa a od počátku římského panství a až na naše časy bratrská láska bývala vzácná, jak o tom svědčí nezvratné důkazy: Kain a Abel, Romulus a Remus a moji předkové Boleslav a svatý Václav; a hledíme-li k tomu, co učinili vždy dva bratři, uhodnete, co by učinilo pět bratří? A čím je vidím schopnějšími a mocnějšími, tím horší věc tuším v prorockém duchu. Ach, jak se vždy strachuje mysl rodičů o nejistý osud synů!

Jest tedy předem pečovatí o to, aby po mém skonání nevznikl mezi nimi nějaký spor o to, kdo má do stati panství nad zemí. A proto vás pro Boha prosím

a zapřisahám přísahou vaší věrnosti, aby mezi mými syny nebo vnuky vždy nejstarší držel nejvyšší moc a stolec v knížectví a aby všichni jeho bratři nebo ti, kteří pocházejí z knížecího rodu, byli pod jeho panstvím. Věřte mi, nebude-li jediný vládce spravovati toto knížectví, vám předním hrozí ztráta hrdla a veliká škoda lidu.“

Dořekl to a ze středu okolostojících
VZLETĚL MU K NEBESŮM DUCH, KDYŽ OPUSTIL
TĚLESNÉ ÚDY,

dne 10. měsíce ledna, i
ZAZNĚL VELIKÝ PLÁČ HNED POTOM NAD TOUTO
SMRTÍ.

Ciceronova výmluvnost by se octla v koncích dříve, než by vyložila postupně všechny jeho zásluhy, jak byl tento kníže Břetislav rozumný a jak měl bystrý úsudek v zákonech božských i při soudech světských nebo jak byl štedrým dárcem almužen a jak byl milostivým příznivcem kostelů nebo vdov.

KOSMOVA KRONIKA ČESKÁ (vyd. Z. Fiala. M. Bláhová, přel. K. Hrdina, M. Bláhová), Praha 1975, 2. vyd., s. 95–96.

- 1) Břetislav byl jediným potomkem ze svazku Oldřicha a Boženy.
- 2) Spytihněv, Vratislav, Konrád, Jaromír, Ota.